

II.seminární práce
(kombinované studium, I.ročník)

České divadlo I

**Rozbor českého divadelního textu
první pol. 19.stol.**

Václav Kliment Klicpera

Hadrián z Římsů

Zpracovala: Eva Hadwigerová

Václav Kliment Klicpera

Hadrián z Římsů

První verze této rytířské veselohry byla napsána již v roce 1817. Původně byla pravděpodobně zamýšlena jako fraška, později jako rytířská hra a znovu přepracována v roce 1821, tentokrát jako rytířská veselohra. Téhož roku poprvé vyšla tiskem. V roce 1850 Klicpera svou veselohru znovu přepracoval a tuto novou verzi označil za definitivní. V monografické studii sepsané Františkem Adolfem Šubertem je autorem uvedeno, že námět byl nejprve zpracováván s cílem vytvořit frašku. Pozdější přepracování, které mělo vytvořit veselou rytířskou hru, zpracováváný motiv přetvořilo ve zdařilou parodii zesměšňující rytířskou romantiku. Ať už se stal Hadrián parodií mimovolně (takto o ní uvažuje F.A. Šubert ve své monografii „*Klicpera Dramatik. Jeho profil a místo v české dramaturgii*“) z původní nevinné veselohry, nebo se tak stalo prvoplánově (jak připouští „*Dějiny českého divadla II.*“), hovoříme o titulu, který se tu a tam dodnes objevuje v repertoárech českých divadel. V Praze byl poprvé uveden v Kajetánském divadle pod taktovkou J. K. Tyla. (Tyl dokonce inscenaci dočasně zmodernizoval tím, že převlékl herce z rytířských do současných kostýmů. Záhy však od této změny upustil a Hadrián se hrál opět v „rytířském“.) Úspěch Klicperovy dramatické tvorby v oblasti veseloher vyplýval z faktu, že tehdejší divadelní úsilí bylo zaměřeno na popularizaci českého jazyka v co nejširším povědomí. Vedle češtiny hledalo tehdejší obecnstvo i zábavu v podobě dobrodružství a rytířské romantiky. Tento fakt byl reflektován nejplodnějšími autory tohoto období (J. N. Štěpánkem a V. K. Klicperou), kteří kromě historické činohry, zobrazující momenty české historie za účelem upevnění vlastenectví, tvořili žánr veseloher a situačních frašek. Klicpera je v tomto žánru považován za básníka neobyčejně plodného a je srovnáván s dramatikem tohoto žánru v Německu – Augustem von Kotzebue, který byl hrán (hojně i v překladech u nás) v prvních desetiletích 19. století po celé Evropě a popularitou zastínil Schillera i Goetha. Kotzebue svými texty, řekněme, zjemňoval charakteristické rysy frašky a přiblížil ji k žánru veselohernímu. Klicpera byl s Kotzebuem srovnáván a monografická literatura na téma tvorby tohoto českého komediografa hovoří o „kotzebuovských inspiracích“. Klicperova veseloherní tvorba nesplynula a neupadla v zapomenutí, ale vytvořila českou veselohru typickou humorem i jazykem.

Komentář [B.V.1]: s odkazem na liter.

Komentář [B.V.2]: lépe prostřednictvím vložené poznámky pod čarou. a: Viz Šubert, F.A.: *Titul kurzívou*, místo vydání, rok vydání, str.

Poměry, za kterých V. K. Klicpera psal své dramatické texty, nebyly českému divadlu příliš nakloněny. Neexistovalo jediné stále jeviště, na němž by se hrálo v češtině. Stavovské divadlo bylo divadlem německým a české texty tam byly více méně trpěny v odpoledních hodinách. Dočasně poskytovaly střechu nad hlavou českým představením soukromé Tesingrovo divadlo (ve kterém byl uveden právě *Hadrián z Římsů*), divadlo v Růžové ulici (Stögrovo divadlo), aréna ve Pštrosce a Novoměstské divadlo. Klicpera byl navíc nucen velkou část svého tvůrčího života žít mimo Prahu a neměl tedy příležitost sledovat ani divadelní vývoj, ani svou tvorbu na jevištích. I přesto je podepsán pod 56 divadelních her.

Vraťme se nyní k titulu, který je námětem této práce. *Hadrián z Římsů* patří do skupiny veseloher, jejichž námětem je doba historická bez přesného označení konkrétního období. Jak už jsem se zmínila, žánr tohoto textu se vyvíjel postupně a byl autorem přejmenován. „Změny, kterým důležitosti lidské podrobeny jsou, i tady příčinu daly, že tak pozdě na světlo vychází (prodleva mezi tvorbou a vydáním hry), že do čtvrtého jednání zrostla, a že jí času dlátka nápis *fraška* z čela vydlabalo.“ Slovy F.A. Šuberta Klicpera napsal „nejbujnější parodii na rytířské hry“.

V době, kdy Klicpera *Hadriána* tvořil, byla rytířská hra na vrcholu svých sil a byla velmi populární. Sám Klicpera významně přispěl svou dramatickou činností k rozvoji tohoto žánru. Parodoval tedy nejen díla cizích autorů, ale také vlastní.

Ústředním motivem hry je láska krásné Ruměny, dcery rytíře Čelakovského, hradního pána a neurozeného mládence Želmíra, jehož nepřítel jasný původ ještě více zamtlá slova, která pronese na konci druhého výjevu hned prvního jednání.

„Vkročit do hradu Čelakova! Ach ty nevíš, Ruměno, jak dalekou prohlubeň minulý čas mezi mnou a otcem tvým vymlel!“

Na hradě je očekáván pozvaný Ruměnin ženich – *Hadrián z Římsů*, syn přítele rytíře Čelakovského.

Před hradem mladík jménem Soběbor najme do svých služeb poněkud prostoduchého žoldnéře Srpoše, který evidentně odpovídá Soběborovým představám, a první *Hadrián*, který se bude ucházet o ruku Ruměny, je na světě. Jelikož je divákovi jasné, že na námluvy přijel nepravý ženich, dává následující děj prostor komičnosti a prvním známkám parodie na rytířství. Srpoš rychle podlehne účinkům vinného moku a téměř

vše vyzradí. Je však Soběborem včas „odklizen“. Soběbor si počká na Ruměnu a začne jí šikovně ženicha z Římsů vymlouvat. Dokonce zná pravdu o její lásce k Želmírovi. Ruměna je vyděšena a vše poví svému milému, se kterým se vzápětí schází.

Postava Srpoše ještě rozesměje diváka svou prostoduchostí v rytířském převleku a na hrad přijíždí další Hadrián z Římsů. Děj se může stupňovat očekáváním dalších komických situací. Postava pravého Hadriána, vzoru rytířských ctností, promění definitivně žánr v parodii. Pravý Hadrián je uvězněn jako podvodník a šlechtná „stará“ panna Jenovéfa má možnost naplno popustit uzdu své charitativní a šlechtné nátuře a získat tak obdiv neduživého a ufnukaného Hadriána. Ten se do ženitby nehne, zvláště poté, co jej navštíví ve vězení předkův duch a varuje ho, že svatba by mohla být zároveň jeho koncem. Jenovéfa také úspěšně zpochybní totožnost prvního Hadriána, jenže pohotový Soběbor stvoří třetího ženicha téhož jména. Tentokráte ze sebe. Rytíř Čelakovský opět znejistí, uvěří a rozetnout vše pravděpodobně může jen někdo z Hadriánova domova, který by tu pravou „Zlatovlásku“ poznal a ukázal na ni prstem. Láska Želmíra a Ruměny je vystavena nepřízni osudu a oba tento fakt těžce nesou.

Rytířská společnost se vydává na lov a na něm zachraňuje rytíře Čelakovského ze spárů rozzuřeného divočáka statečný selský chasník, a to není nikdo jiný než Želmír.

Nastupuje rozuzlení a divákovi se konečně dostane uspokojivých vysvětlení, kdo je kdo. Želmír není selský synek, ale v žilách mu koluje modrá krev. Soběbor je jeho přítel a lstí se snažil zabránit sňatku Ruměny s neduživým Hadriánem. Děj dosáhl kýžené mety a to hned měrou dvojnásobnou. Želmír, přestože je synem dávného nepřítele (vše je zapomenuto a odpuštěno), si může vzít krásnou Ruměnu a pravý Hadrián z Římsů už nikdy nebude pít žádnou jinou diviznu než tu, kterou mu nasbírání Jenovéfa.

Hadrián z Římsů je typický kus, na němž je možné osvětlit pojem Klicperova „kuklení“. Sám Klicpera byl pyšný na své zdokonalení dramatické techniky, jehož název je pojmem užívaným v divadelním jazyce. Jde o záměny osob, ke kterým dochází bezděčně nebo v nastrojené situaci, aniž ji však nastrojila postava, která je zaměňována ve své totožnosti. V našem případě Hadrián. Důležitým požadavkem je, aby postavy, kterých se kuklení týká, nebyly složité, tedy aby hlupák byl hlupákem

bez možnosti jakéhokoliv posunu osobnosti. Jejich řeč musí být jasná a bez jinotajů. Jak napsal literární historik a kritik Oldřich Králík ve Výboru z Klicperova díla: „...u Klicpery se plyně i koktá.“

Na jevišti se vystřídají hned tři Hadriánové. Vedle pravého nápadníka, neuživého postaršího hypochondra se za Hadriána vydává také žoldněř Srpoš, který odpovídá nevábnému popisu Hadriána (napsanému jeho vlastním otcem), najatý do služby a dirigovaný třetím adeptem na ženicha, Soběborem, jehož totožnost je objasněna až v závěru hry. Ale postava Hadriána není jediným „kuklením“. Soběbor stihne ještě kromě převleku za Hadriána vystřídat přestrojení za ducha dávného předka. Motivace, která způsobí všechny převleky a záměny, je dosažení sňatku, jediný cíl celého dění.

Osnova děje je jako u ostatních veseloher jednoduchá, divácky průhledná a to i tam, kde je dějová linka založena na kuklení a nedorozuměních.

Klicpera odhaluje charakteru svých postav dějem a situacemi, které vzniknou přestrojením.

Veselohra *Hadrián z Římsů* je založena na postavě, která je skrz naskrz komická. Přestože se na jevišti objeví až na konci druhého dějství, je patrné, co je zač. Jenovéfa čte dopis od Kiliána z Římsů, Hadriánova otce, který popisuje vzhled nápadníka: „Hlavu má špičatou a malou. Vlasy na ní řídké a temnorusé. Čelo nízké a vypuklé, jako u kozorožce. Oči černé a poněkud zapadlé, nos malý a zašpičatělý, zuby řídké zčásti setlelé, bradu krátkou a kulatou. Krk dlouhý a tenounký, prsa úzká a drobounká, život spadlý, nohy rovné, lýtka žádná.“

Souhrn těchto vskutku rytířských charakteristik paroduje představy o hrdinovi, který byl nositelem dobra a ctností v rytířských hrách. Jeho „chrabrost“ je komentována i v ději například Hadriánovým sluhou Jehoněm: „Tak je, když se člověk do světa s třicítiletým dítětem do světa pustí! Naposledy bude musit mečem dokázat, že je Kiliánův syn, a dá se mi na zápasišti do hlasitého pláče.“

Parodována je i ctnostná Jenovéfa, která je vykreslena jako stará panna, která nešetří pobožností a charitativně se ujme „záchranu“ neuživého skutečného Hadriána.

Taktéž květnatý jazyk Soběbora, kterým rytíři Čelakovskému sděluje poslání Hadriánovy návštěvy, aby vzápětí šel „plody svého mozku plným korýtkem vylévat“, je známkou parodie.

Příjemně poeticky a „nefraškovitě“ komická je postava prostoduchého Srpoše, který Soběborovi posloužil pro lest právě kvůli své fyzické podobnosti s Hadriánem. Je

komická nejen vzhledem, ale i mluvou, která představám o rýtiřském duchu a intelektu neodpovídá.

Soběbor: Ó, nynějších časů se divná osidla kují!

Srpoš: Ano, divná nosidla!

Nebo

Soběbor: Strýc mu jednou odmlouval. –

Srpoš: Strýc ho jednou obouval. –

Dokonce si zpívá národní píseň, což je u postavy jeho ražení nečekaně komické.

Klicpera byl schopen hravě vytvořit dramatický text jak z témat reálných (obrazy z české historie nebo českého venkova), tak ze zcela smyšlených a *Hadrián* je tím druhým zmiňovaným případem.

Postavy v *Hadriánovi z Římsů* mají své předobrazy v komedii dell'arte. Soběbor je mazaný a lstivý jako Harlekýn a dvojice milenců, Želmír a Ruměna připomínají Pierota a Kolombínu. Ne náhodou inscenoval Jindřich Honzl během svého pobytu na brněnských divadelních prknech *Hadriána z Římsů* jako komedii dell'arte, která byla komentována jako „půvabné, lidové divadlo, plné poezie a vtipu, jaré a optimistické“. (V roce 1930 byla Honzlovi za tuto brněnskou inscenaci *Hadriána z Římsů* udělena státní cena.)

Pokud bychom hovořili o jazyku, jakým Klicpera hru píše, nemůžeme přehlédnout překvĕtnatĕlou mluvu a výrazy, kterých používá. Nicménĕ z pohledu dĕje nic není nic, co by přebývalo nebo snad chybĕlo. Čtenář i divák si na takový jazyk rychle zvykne a pro současné divadlo je možné jazyk upravit a zmodernizovat pro inscenační účel. Jinak by přece tento titul upadl v zapomnění, což se nedĕje, a stále je možné jej občas zahlĕdnout v dramaturgických plánech divadel.

Takže co s *Hadriánem z Římsů* dnes? Pro talentovanĕho inscenátora mĕže být pro volbu tohoto textu podnětná citace z doslovu ke Klicperovu Výboru z díla z roku 1955: „V. K. Klicpera je z rodu barona Prášila. Má nezkrotný sklon k fabulování a šprýmování. Nikdo nemĕže pochybovat o jeho spontánní vloze k divadlu, zvláštĕ k herectví - jak by si jinak tak znamenitĕ porozumĕl s herci tolika pokolení.“

Hadrián je veselohra neposkytující sondu do duší hrdinů, nezobrazuje odkaz tĕ či onĕ doby, prostĕ jen vtipně vtáhne do dĕje a je schopna si udržet náboj akce a humoru od

začátku až do konce. Takže totéž co před 190 lety. Přilákat diváka do divadla na veselohru, která, přijatelně a s citem jazykově upravená, oživí obdiv k českému jazyku a může přilákat diváka do umělecké instituce, která dnes musí zápasit s konkurencí filmové a televizní tvorby, a znovu ukáže, že divadlo je ideálním místem pro zábavu, oddech i zamyšlení.

Literatura:

KLICPERA Václav Kliment, *Výbor z díla*, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 1955

ŠUBERT František Adolf, *Klicpera dramatik. Jeho profil a místo v české dramaturgii*, F. Topič, Praha, 1898

Československá akademie věd, kabinet pro studium českého divadla, kol. autorů; *Dějiny českého divadla II.*, Praha, 1969

DVOŘÁK Antonín, *Trojice nejodvážnějších*, Orbis, Praha 1961

KAŠKA Jan, *Kajetánské divadlo*, soukromý tisk, Praha, 1937

GÖTZ František, TETAUER Frank; *České umění dramatické, činohra*, Šolc a Šimáček, spol. s r.o., Praha, 1941